

КОЛЕСНИКОВ Б. М.,

аспірант

*(Київський університет права**Національної академії наук України)*

УДК 340.13; 340.14

**ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ
ПРЕЦЕДЕНТНОЇ СИСТЕМИ ПРАВА**

Стаття присвячена дослідженню можливості та необхідності впровадження в Україні прецедентної системи права. Проаналізовані англо-американська, романо-германська системи права та система права, що склалася в Україні. Виявлено недоліки української правової системи та недоцільність впровадження прецедентної системи з огляду на сучасні українські реалії.

Ключові слова: *система права, прецедент, верховенство права, верховенство закону.*

Стаття посвящена изучению возможности и необходимости внедрения в Украине прецедентной правовой системы. Проанализированы англо-американская, романо-германская системы права, а также система права, сложившаяся в Украине. Определены недостатки украинской правовой системы и нецелесообразность внедрения прецедентной правовой системы, исходя из современных украинских реалий.

Ключевые слова: *система права, прецедент, верховенство права, верховенство закона.*

The article deals with studying possibility and neediness of implementing case law in Ukrainian legal system. Here were analyzed case and civil law systems and Ukrainian law system, because there are some features from both case law and civil law that are inherent to Ukraine, marked some disadvantages of it. In addition, here are making suggestions concerning non-implementing case law in Ukraine, based on today's reality of Ukraine.

Key words: *system of law, precedent, rule of law.*

Вступ. Минуло більше чверті століття, проте законодавець України й досі ледве не щодня приймає нові нормативно-правові акти, змінює та скасовує ті, які вже існують. Деякі зміни покращують ситуацію в правовому регулюванні діяльності суспільства, а деякі, навпаки, ускладнюють, лише погіршуючи її. 15 грудня 2017 р. набрали чинності нові редакції процесуальних кодексів, доцільність окремих положень яких і досі викликає сумніви. Одним з основних питань є те, чи покращили нові редакції процесуальних кодексів ситуацію в сфері судочинства, а саме чи призвели зазначені зміни до підвищення «якості» судових рішень і судочинства? Тут доцільно згадати про переваги англо-саксонської системи права над романо-германською, зважаючи на фактичне надання судовим рішенням статусу закону. Водночас прецедентна система права має і деякі недоліки, які будуть проаналізовані у цьому дослідженні разом із системою права України для вирішення питання можливості та необхідності запровадження в нашій державі такої правової системи.

Постановка завдання. Метою дослідження є порівняння англо-американської (прецедентної) та романо-германської (континентальної) систем права із системою права, що

склалася в Україні, виявлення основних їх переваг і недоліків, виокремлення складнощів, що можуть виникнути у запровадженні прецедентної системи права в Україні, та знайти відповідь на питання, чи потрібно в Україні запроваджувати систему судового прецеденту.

Питанню англо-американської, романо-германської системи права свого часу приділяли увагу в своїх працях такі науковці, як: В.М. Кампо, Н.С. Кузнєцова, М.М. Ясинок, Р.А. Майданик, О.Р. Дашковська, В.П. Паліюк, Н.Л. Бондаренко-Зелінська, О. Федорів, Г. Чижик, Д. Шкаровський, О. Базова та інші відомі вчені.

Результати дослідження. Перш за все, слід виокремити поняття та характерні ознаки англо-американської та романо-германської систем права, зважаючи на фактичне поєднання в Україні ознак обох правових систем.

Англо-американська (прецедентна) система права.

У науці зустрічаються різні підходи до визначення понять «прецедентного права» або «права судового прецеденту», проте спільним у них є те, що всі зазначені визначення були сформовані саме з аналізу правової системи Об'єднаного Королівства як країни, що започаткувала таку систему, а отже, досягла найбільшого успіху у її реалізації. Так, Рене Давид під судовим прецедентом розуміє рішення з конкретної справи, яке є обов'язковим для судів тієї самої або нижчої інстанції у вирішенні аналогічних справ або яке слугує зразком тлумачення закону, що не має обов'язкової сили [1]. Існує підхід, відповідно до якого судовим прецедентом є формально визначене правило поведінки, яке міститься у рішенні суду найвищої або вищої судової інстанції, створене у процесі розгляду останніми конкретної справи або шляхом узагальнення судової практики та / або вироблення найефективнішої реалізації правових приписів і яке має загальнообов'язковий характер у вирішенні судами аналогічних справ, а також у правозастосуванні іншими суб'єктами права [2, с. 54]. Також варто виокремити підхід, за яким прецедентне право розуміють як право, що створюється суддями, складається з норм і принципів, які створюються та застосовуються суддями вищих інстанцій під час ухвалення ними рішень [3]. Р. Майданик наводить поняття прецедентного права як винесеного у конкретній справі рішення суду вищої інстанції, обов'язкового для судів тієї самої або нижчої інстанції до застосування у вирішенні аналогічних питань з однорідних категорій справ [4, с. 44]. Деяко інше визначення дається законодавцем Об'єднаного Королівства, який під прецедентним правом розуміє використання судами всіх інстанцій певного трактування закону, положення, правила тощо, опублікованого у відповідному судовому рішенні у відповідному звіті у встановленому порядку опублікування судових рішень або у неопублікованому рішенні за наявності достатніх підстав для застосування трактування, викладеного в такому рішенні суду [5].

Варто зазначити, що за В. Бернхемом прецедентна система права є уособленням принципу «однакової тлумачності», наслідком якого є зменшення упередженості суддів і запобігання відхиленням від норми, яке дає змогу ставитися сторонам з довірою до того, як система чинила у справах, схожих на їхню. Крім того, наступна прецедентна справа розглядається більш ефективно, адже вже немає потреби наводити всі аргументи «від початку до кінця» [6, с. 70].

Тобто, узагальнюючи вищенаведені визначення, можна зробити висновок: прецедентна система права – правова система, базисом для якої першочергово слугують судові рішення, які містять у собі нову норму права або певний варіант трактування та застосування положення вже існуючого закону, іншого нормативно-правового акта або норми та які обов'язково мають бути враховані у вирішенні схожих справ судом незалежно від інстанції, та нормативно-правові акти як такі, що містять прогалини, які мають бути усунуті зазначеними судовими рішеннями.

Отже, можна виділити такі ознаки прецедентної системи права:

– Закон визнається неідеальним, тобто таким, що завжди містить певні прогалини, які усуваються не законодавцем, а судом шляхом вирішення певної справи.

– Судові рішення не підміняють собою закон, а доповнюють його, створюючи нові норми, а тому правові позиції, викладені в таких рішеннях, є обов'язковими, що, в свою чергу, дозволяє говорити про безперервне адаптування законодавства до сучасних і новітніх проблем суспільства.

– Не всі судові рішення мають силу прецеденту, а лише рішення вищих інстанцій для суду нижчих інстанцій. Рішення першої інстанції також беруться до уваги, проте мають рекомендаційний характер, без обов'язкового обґрунтування причини відступу від правової позиції, викладеної в іншому рішенні суду першої інстанції.

– Фактично відпадає потреба систематичного редагування законодавчих актів, оскільки недоліки законодавства усуваються судами шляхом здійснення ними правотворення.

– Висока якість судових рішень і високий рівень компетенції суддів, оскільки кожне судове рішення має не тільки містити достатнє та зрозуміле обґрунтування, але і враховувати правові позиції, викладені у справах за схожих фактичних обставин та у попередніх рішеннях, що виключає можливість «штампування» рішень судами вищої інстанції. Кожне рішення, яке можна охарактеризувати як «прецедент», встановлює не тільки певне трактування норми права, але і правило, за яким цю норму слід трактувати саме так, а не іншим чином. Тобто, якщо суд вирішив справу по-іншому, відійшовши від існуючого прецеденту, то цим другим рішенням має бути пояснено: по-перше, чому суд вирішив, що спірні відносини не підпадають під вже встановлений прецедент; по-друге, чому трактування першого рішення не видається можливим застосувати до другої ситуації; по-третє, нове правило, яке дасть змогу чітко розмежувати випадки, наведені в зазначених рішеннях, а отже, і здійснювати розмежування в майбутніх спорах.

– Окремо варто зазначити про ментальність, самовідданість і незалежність суддів, оскільки прецедентна система розвивалася упродовж не одного століття, поступово прищеплюючи певні вимоги до свого судочинства, суддів і представників (оскільки вони своєю діяльністю також впливають на ситуацію в сфері судочинства), роблячи його, на нашу думку, кращою з-поміж інших, а особливо порівняно з романо-германською системою, зважаючи на її абстрактність.

– Участь представника є бажаною, проте не обов'язковою, зважаючи на доступність прецедентних рішень – як сучасних, так і попередніх, незалежно від дати їх ухвалення, у відповідних збірниках – юридичних звітах, які можна охарактеризувати як опублікування прецедентних рішень в офіційних друкованих виданнях, що забезпечує доступ до прецедентів за відсутності доступу до мережі Інтернет або ж у разі проблем з Інтернет-сайтами, на яких відповідні рішення також публікуються, а також з огляду на застосування самими судами прецедентів без обов'язкової вказівки на них.

– Основним принципом, на якому базується така система права, є верховенство права, що, на відміну від верховенства закону, передбачає справедливість рішення.

Романо-германська (континентальна) правова система.

Тут слід зазначити, що ця система, в основу якої покладено саме нормативно-правовий акт (закон, правила, положення, міжнародний договір тощо), характеризується поділом права на дві гілки: приватне, яке підрозділяється на цивільне (сімейне, зобов'язальне, земельне тощо) і господарське право, що регулює правовідносини між особами, та публічне, яке включає в себе адміністративне, податкове, конституційне та кримінальне право, тобто регулює правовідносини особи з державою.

До особливостей романо-германської системи можна віднести:

– Нормативно-правовий акт є першоджерелом у вирішенні спорів, а судові рішення навіть найвищих інстанцій мають рекомендаційний характер, тобто формально прецедент не визнається. Замість нього на нормативність актів судової влади вказує концепція «усталеної судової практики», за якою «низка раніше прийнятих та узгоджених судових рішень розглядається як переконливий доказ правильного тлумачення правової норми». Попри відсутність у країнах континентальної системи права офіційної доктрини обов'язковості раніше прийнятих судових рішень, тобто правових позицій, що у них сформульовані, у вирішенні аналогічних справ переважна більшість рішень судів вищої юрисдикції містить посилання на раніше прийняті рішення [7, с. 162] (крім рішень конституційних та інших судів, обов'язковість яких встановлена законом, наприклад, касаційного суду Франції). Із цим пов'язаний і поділ права на приватне та публічне.

– Виходячи з попередньої ознаки, говоримо про необхідність постійного динамічного розвитку законодавства, яке включатиме абстрактні визначення та норми для найбільш широкого їх застосування (а тому можливе певне неузгодження між різними інстанціями в питанні застосування таких абстрактних норм).

– Участь представника порівняно з англо-американською системою, де судді керуються прецедентними рішеннями, незалежно від того, чи зазначено про них у позовній заяві / скарзі, фактично є необхідністю, оскільки рішення вищих інстанцій мають швидше рекомендаційний характер, що зумовлює можливий неодноразовий судовий розгляд ситуацій зі схожими обставинами справи. Тобто, на відміну від прецедентної системи права, в романо-германській не виключена можливість фактичного неодноразового розгляду схожих спорів, що зумовлює додаткові часові та грошові витрати сторін (прикладом може слугувати Рішення Європейського суду у справі Товариства з обмеженою відповідальністю «Полімер-контейнер» проти України від 24 листопада 2016 р., яке було ухвалене у зв'язку із систематичними неправильними діями митних органів України, внаслідок чого заявник був зобов'язаний неодноразово звертатися до суду з одних і тих же підстав [8]).

– Така правова система виходить із принципу верховенства закону, тобто рішення суду, перш за все, має відповідати вимогам закону, а не справедливості.

– Кодифіковане законодавство країн континентальної системи права й абстрактність норм права. Власне абстрактність правових норм і є головною перевагою та недоліком цієї системи права, оскільки може приводити до колізії в застосуванні певних норм, що стає причиною правової невизначеності (так, Верховний Суд України в Постанові № 6-1435цс17 від 27 вересня 2017 р. зазначив, що сам по собі факт правопорушення є достатньою підставою для призначення моральних відшкодувань [9], проте Верховний Суд таку правову позицію в своїх рішеннях не наводить, тобто не бере її до уваги, як не наводить і практику Європейського суду з прав людини в контексті моральної шкоди, прямо зазначаючи про систематичні правопорушення з боку органів державної влади та що такі правопорушення не є підставою для стягнення моральної шкоди [10]).

– Поступове підвищення значення діяльності суддів як суб'єктів правотворення [11, с. 66], що є свідченням поступового «змішування» двох основних правових систем (власне, дещо подібне можна спостерігати і в Україні).

Окремо варто зазначити, що, незважаючи на романо-германську систему права у Франції, адвокат Франсуа Бертон прямо наголошує на прецедентності рішень касаційного суду Франції [12].

Правова система України.

На нинішньому етапі розвитку українського суспільства досить складно віднести систему права України до англо-американської або романо-германської, проте деякі автори все ж зараховують її до романо-германської правової сім'ї. Так, зокрема Р. Давід і К. ЖофFRE-Спінозі зазначають, що Україна й Росія завжди входили в романо-германську правову сім'ю [13, с. 192]; М. Марченко вказує, що концепцією права, прийнятою у вітчизняних університетах і в юридичній практиці, була романська концепція [14, с. 580]; М. Антокольська підкреслює, що право колишніх радянських республік відносять до законодавчої традиції країн Заходу, що видно з історичних і філософських коренів. Навіть тоталітаризм радянської доби (як і нацистська ера) «була доволі західним феноменом» [15]. В. Кампо вважає, що суди загальної юрисдикції не повною мірою впроваджують доктрину верховенства права, насамперед не бажаючи вступати в конфлікти із законодавчою владою. Це пояснюється і тим, що українська правова система тяжіє до романо-германської правової сім'ї, а отже, визначальним принципом у діяльності цих судів був і залишається принцип верховенства закону [16]. За С.В. Шевчуком, в Україні діє саме романо-германська система права [17].

Проте з вищезазначеними думками вчених можливо і не погодитися, зважаючи на те, що:

– в Україні висновки Європейського суду з прав людини є обов'язковими для всіх судових органів як джерело права згідно зі ст. 17 Закону України «Про практику та виконання рішень Європейського суду з прав людини» [18];

– відповідно до ст. 52 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» як у редакції 2018 р., так і в редакції 2016 р. в Україні висновки Верховного Суду (Верховного Суду України) щодо застосування норм права, викладені ним у відповідних постановках, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а також враховуються іншими судами у застосуванні таких норм права відповідно до положень ст. 13 зазначених законів [19; 20];

– згідно з ч. 1 ст. 376 Цивільного процесуального кодексу України однією з підстав для скасування судового рішення повністю або частково й ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни судового рішення є порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права [21]. На практиці виходить ситуація, що скасування судового рішення апеляційною інстанцією тим чи іншим чином буде результатом порушення процесуальних норм судом першої інстанції, зважаючи на те, що інші перелічені в ч. 1 ст. 376 Цивільного процесуального кодексу підстави для зміни рішення суду першої інстанції існують у нерозривному зв'язку із зазначеною підставою. А отже, судам першої інстанції фактично необхідно враховувати висновки, зроблені судом апеляційної (якщо надалі касаційного оскарження не відбувалося або результат для скарги не задовільний) і касаційної інстанції.

Отже, на підставі вищенаведеного, а також беручи до уваги той факт, що в Україні надзвичайно багате різноманіття законів та інших нормативно-правових актів, яких достатньо лише для часткової регуляції життєдіяльності суспільства, внаслідок чого самим же законодавством визнається необхідність застосування висновків, висловлених у рішеннях певних судів, можна стверджувати, що в Україні змішана система права, оскільки їй притаманні ознаки як англо-американської, так і романо-германської системи права; водночас не можна однозначно її віднести до однієї із зазначених систем. Okремо варто наголосити на тому, що про змішаність української правової системи було в свій час наголошено Г.О. Саміло, який зазначав, що всі країни, які до 90-х рр. XX ст. належали до соціалістичної правової сім'ї та нині перебувають у правовому пошуку чи намагаються приєднатися до наявних правових систем, можна також зарахувати до держав зі змішаною правовою сім'єю (серед яких і Україна) [22, с. 47]. І, як і будь-якій системі права, їй притаманні певні позитивні та негативні ознаки:

1) Недостатня кодифікованість законодавства (якщо подивитися на ситуацію в законодавстві в цілому, то можна дійти висновку про надзвичайну різноманітність нормативно-правових актів, і замість того, щоб приймати кожен такий акт окремо, держава могла б включити норми певних законів до відповідних кодексів (наприклад, норми Закону України «Про оренду землі» включити до Земельного кодексу України), тим самим значно спростивши доступ як пересічних громадян, так і юристів, а також суддів до різноманіття норм у певному питанні).

2) Одночасно як перевагою, так і недоліком є абстрактність норм права (законодавство України передбачає загальні визначення та поняття, що дозволяє застосувати одне і те саме поняття або ж норму як до широкого кола відносин і ситуацій, так і до вузького (прикладом можуть слугувати ст. 23, 1167 Цивільного кодексу України, положення яких дозволяють вимагати відшкодування моральної шкоди за будь-яке правопорушення, та правова позиція Верховного Суду України, викладена у Постанові № 6-1435цс17 [9], та Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ромашов проти України» від 27 липня 2004 р. [23], які передбачають відшкодування правопорушником моральної шкоди за сам лише факт правопорушення. Незважаючи на це, судді і досі практично у всіх випадках відмовляють у стягненні моральної шкоди за недоведеністю її завдання, ніяк не зазначаючи, що саме було б достатньо для суду в тому чи іншому випадку).

3) Поширеність судового способу захисту, що свідчить про певну довіру до національних судів та, як наслідок, – схильність, попри все, до цивілізованого засобу вирішення спору.

4) Незважаючи на те, що рішення Європейського суду з прав людини в Україні відповідно до закону мають застосовуватися як джерело права (фактично – прецедент), все ж

вони застосовуються недостатньо часто, навіть не дивлячись на прямі посилення в позовних заявах і скаргах, що спричинює ухвалення недостатньо вмотивованих рішень, або ж навпаки – застосовуються без обґрунтування всіх зазначених скажником підстав, тим самим порушуючи приписи відповідного рішення Європейського суду з прав людини (прикладом може бути Постанова Верховного Суду у справі № 592/9058/17-ц від 06 червня 2018 р. [24], зважаючи на Постанову Верховного Суду України № 6-1320цс17 [25], оскільки обставини в цих двох постановах схожі, і Верховний Суд не застосував позицію, висловлену в зазначеній постанові, та не навів відповідного рішення Європейського суду з прав людини).

5) Наявність рішень вищої судової інстанції, які мають досить суперечливий характер (наприклад, Постанова Верховного Суду від 25 липня 2018 р. у справі №761/4283/16-ц, де суд здійснив переоцінку доказів [26]; Постанова Верховного Суду у справі № 514/134/17 від 20 червня 2018 р. [27], де суд зробив висновок про те, що апеляційну скаргу можна одразу подавати до суду апеляційної інстанції, а не через суди першої інстанції, доки не введено в дію Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, що видається порушенням пп. 15.5 п. 1 Перехідних положень Цивільного процесуального кодексу України), а також створення самою державою перешкод для належного доступу до правосуддя (згідно із законопроектом № 8607 від 13 липня 2018 р. законодавець хоче виключити ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів», яка звільняє споживачів від сплати судового збору на всіх інстанціях у спорах, що пов'язані із захистом споживчих прав [28] (кредитні відносини становлять переважну більшість із загальної кількості вказаних спорів), не передбачаючи чітких підстав для звільнення або зменшення розміру судового збору у Законі України «Про судовий збір», а також можливості оскарження рішень у малозначних спорах до касаційної інстанції (у спорах, у яких ціна позову є меншою, ніж 100 прожиткових мінімумів на працездатну особу, що станом на серпень 2018 р. становить 184 100 грн); залишається незрозумілим, із чого саме та з яких показників виходив законодавець, визначаючи саме такий розмір малозначності справи).

Тут необхідно порівняти, що ж під малозначним спором розуміють інші країни. Так, в Об'єднаному Королівстві малозначними вважаються такі спори:

– будь-який позов, ціною не більше 10 000 фунтів стерлінгів, за умови спеціальних положень стосовно вимог про особисті травми та позовів про позбавлення житла;

– будь-який позов стосовно особистих травм, ціна яких не перевищує 10 000 фунтів стерлінгів, якщо позовна вимога про відшкодування збитків, завданих тілесними ушкодженнями, не перевищує 1 000 фунтів стерлінгів;

– будь-який позов, який включає вимогу орендарів житлових приміщень проти орендодавця стосовно ремонту або іншої роботи в приміщенні, в якому вартість ремонту чи іншої роботи не перевищує 1 000 фунтів стерлінгів, і фінансовий еквівалент будь-якої іншої вимоги про відшкодування збитків не більше 1 000 фунтів стерлінгів [29; 30].

Варто зазначити, що середня мінімальна заробітна плата становить в Об'єднаному Королівстві 1 200 фунтів стерлінгів на місяць [31].

Тобто, законодавець Об'єднаного Королівства враховував у визначенні розміру малозначного спору неповну середню мінімальну заробітну плату за рік. Окремо слід наголосити на можливості подальшого оскарження рішення суду у малозначному спорі до найвищої судової інстанції, оскільки ніяких обмежень у цьому контексті щодо оскарження не передбачено ні Правилами, та практичними настановами, ні регламентом Верховного Суду Об'єднаного Королівства. Тобто, незалежно від того, якою буде сума спору, її можливо оскаржити, що, на нашу думку, є доцільним і правильним, оскільки для когось згадані суми можуть відігравати досить значну роль у забезпеченні життєдіяльності.

У Франції під малозначним спором розуміють спір загальним розміром вимог до 4 000 євро, але оскаржити таке рішення неможливо, навіть до апеляційної інстанції [32; 12]; середня ж мінімальна заробітна плата у Франції – на рівні 1 762 євро на місяць станом на червень 2018 р. [31]. Тобто під категорію малозначних справ у Франції підпадають спори з вимогами розміром до трьох середніх мінімальних заробітних плат на місяць, за подання позову або скарги судовий збір не стягується.

6) У романо-германській правовій системі особлива увага приділяється Конституції як основоположному нормативно-правовому акту, положення якого не мають жодним чином порушуватися фізичною, юридичною особою або самою державою та мають забезпечуватися державою, оскільки її приписи мають більшу юридичну силу, ніж норми будь-якого закону чи рішення найвищих судових інстанцій. Проте, з огляду на теперішню ситуацію в Україні, постає питання про формальність положень Конституції України, оскільки важко не відзначити фактичне незабезпечення державою громадянам України належного виконання державою обов'язків, передбачених Конституцією України (належного судочинства, рівня життя тощо), а також на численні рішення Європейського суду з прав людини стосовно України, що не притаманно європейській державі і на що слід звернути увагу.

7) Відсутність незалежності суддів (прикладом може слугувати дані з реєстру повідомлень суддів про втручання в діяльність [33]).

У жодному разі не можна стверджувати про неефективність такої системи, оскільки, як ми бачимо, суди працюють і, незважаючи на поширеність у суспільстві критики як судової системи, так і окремих суддів, а також наявність перелічених вище недоліків і проблем, зі своїм завданням частково справляються.

Отже, на підставі всього зазначеного вище необхідно дати відповідь на головні питання нашого дослідження: чи можливо в Україні ввести прецедентну систему права та чи потрібно її впроваджувати? Відповідь: і так, і ні. Так, прецедентну систему права цілком можливо впровадити в Україні, тому що фактично певні кроки (Закон України «Про практику та виконання рішень Європейського суду з прав людини», статус рішень касаційної інстанції, посилення в рішеннях судів на правові позиції Верховного Суду України, Великої Палати Верховного Суду, які фактично частково володіють силою прецеденту) вже були зроблені, а тому впровадити систематичні курси підвищення кваліфікації для суддів, на яких би приділялася основна увага саме посиленням на раніше прийняті судові рішення найвищих інстанцій, що підвищило б показник єдності судової практики, який є одним із показників прецедентної системи, та створило б подальше підґрунтя для впровадження нової правової системи, не є проблемою для держави. Проте, на нашу думку, зазначену систему не потрібно запроваджувати в Україні, зважаючи на такі обставини:

– Чиста прецедентна система права вже не є характерною для України, оскільки в нашій державі занадто багато нормативно-правових актів, а рішення за однією і тією ж ситуацією можуть відрізнятися [34] або бути досить спірними (в Постанові Верховного Суду у справі № 304/1423/15-ц від 08 травня 2018 р. [35] та в Постанові Верховного Суду України № 6-17цс17 від 22 лютого 2017 р. [36] досить схожі обставини, і сам Верховний Суд зазначає у вказаній Постанові про подібність та застосовує правову позицію, викладену Верховним Судом України, у якій суд наголосив на необхідності додатково встановити певні обставини, що не були встановлені попередніми судами, тоді як із тексту вищезазначеного рішення Верховного Суду та інших судів у справі не вбачається встановлення цих певних обставин, що не завадило Верховному Суду прийняти остаточне рішення у справі [37; 38]).

– Низька роль Конституції України (на практиці посилення на норми Конституції фактично не матиме результату), а також невиконання Конституційним Судом України свого завдання, про що було наголошено Г. Чижик [39]. Сюди ж можна віднести і відсутність дієвого механізму захисту прав людини та громадянина і відсутність механізму забезпечення дотримання та виконання самою державою конституційних норм.

– Відсутність незалежності суддів, що може свідчити про відсутність належної охорони та політизацію судової влади (тут доречно буде згадати про Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» від 09 січня 2013 р., з тексту якого можна дійти висновку про політизацію судової влади [40]), сюди ж входить велике навантаження на суддів через їх недостатню кількість (однією з причин є скорочення суддів, що і досі відбуваються через судову реформу).

– Як вже було наголошено раніше – відсутність єдності практики.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно звернути увагу на те, що в Україні діє чудова система права, яку ми покращуємо та робимо схожою на систему права європей-

ських країн (тих, для яких характерним є нормативно-правовий акт і все більшої ролі набуває судовий прецедент). Власне, це і не дивно, оскільки європейські країни мають величезний досвід у становленні своєї правової системи, внаслідок чого їх судові органи є одними з найкращих, і Україна може перейняти цей досвід, виходячи як із вдаливих змін, так і з помилок інших країн, та зробити судочинство таким, яким його бачать громадяни, котрим потрібен доступний і справедливий судовий захист, що цілком можливо запровадити в Україні, якщо законодавець приділить цьому питанню увагу, оскільки просто неможливою є сама лише вірогідність відсутності в державі відповідного впливу та ресурсів. З огляду на теперішню ситуацію в судочинстві та державі в цілому Україну не можна назвати правовою державою, а отже, і запровадження особливостей прецедентної системи права в українську правову систему наразі не покращить ситуацію, а, навпаки, зробить її ще гіршою. А тому необхідно налагоджувати діяльність того, що ми зараз маємо, і тільки потім впроваджувати зміни.

Список використаних джерел:

1. Давид Р. Основные правовые системы современности. М., 1967. URL: <http://lib.ru/PRAWO/rene.txt>.
2. Майданик Р. Англійський судовий прецедент як джерело права. Юридична Україна. 2013. № 1. URL: http://pressa.yuricom.com/tovar/Zhurnal-yuridichna-ukraina_012013.
3. Подольская Н.А. К вопросу о понятии прецедента как источника права. Судебная практика как источник права. М.: Юристь, 2000. 150 с.
4. Майданик Р. Загальна характеристика судового прецеденту в праві України. Юридична Україна. 2012. № 12. 134 с.
5. Understanding UK Case law / SOAS Library: Research Guides. 2012. URL: <https://www.soas.ac.uk/library/subjects/law/research/file70250.pdf>.
6. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. Київ, 1999. 556 с.
7. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: дис. ... док. наук: 12.00.01. Харків, 2008. URL: <http://disser.com.ua/content/350689.html>.
8. Рішення у справі «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» / Європейський Суд з прав людини. 24 лютого 2017 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_c04.
9. Постанова Верховного суду України № 6-1435цс17 від 27 вересня 2017 р. / Верховний Суд України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70427210>.
10. Постанова Верховного Суду у справі № 641/2328/17 від 04 липня 2018 р. / Верховний Суд. 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75149488>.
11. Кузнєцова Н. Правова природа рішень Верховного Суду України. Право України. 2016. № 7. 200 с.
12. Françoise Berton. The French court system – an overview. 2010. URL: <https://www.berton-associes.us/blog/litigation-in-france/french-court-system-overview/>.
13. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности: монография. М.: Междунар. отношения, 1998. 399 с.
14. Марченко М.Н. Сравнительное правоведение: учебник. М.: Проспект, 2011. 784 с.
15. Хаустова М.Г. Правова система України серед правових систем сучасності. Проблеми законності. 2013. Вип. 123. С. 23–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2013_123_5.
16. Кампо В. Судова доктрина верховенства права: український досвід в європейському контексті Юридичний журнал. 2008. № 10. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3043>.
17. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: автореф. дис. ... док. юрид. наук. Харків, 2008. С. 26. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2008/08ssvasv.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.
18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини, в редакції від 02 лютого 2012 р.: Закон від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

19. Про судоустрій та статус суддів, в редакції від 02 серпня 2018 р.: Закон від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1509656727941672>.
20. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 07 липня 2010 р. № 2453-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/print1509791805190369>.
21. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції станом на 10 червня 2018 р.: Закон від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print1509656728410350>.
22. Саміло Г.О. Змішані правові системи: проблеми класифікації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 33. Т. 1. 220 с.
23. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ромашов проти України» від 27 липня 2004 р. / Європейський суд з прав людини. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_227.
24. Постанова Верховного Суду у справі № 592/9058/17-ц від 06 червня 2018 р. / Верховний Суд. 2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74687732>.
25. Постанова Верховного Суду України № 6-1320цс17 від 23 серпня 2017 р. / Верховний Суд України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68709833>.
26. Постанова Верховного Суду у справі № 761/4283/16-ц від 25 липня 2018 р. / Верховний Суд. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75690876>.
27. Постанова Верховного Суду у справі № 514/134/17 від 20 червня 2018 р. / Верховний Суд. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74963333>.
28. Законопроект № 8607 від 13 липня 2018 р. / Кабінет Міністрів України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64442.
29. Civil procedure rules: part 27 – small claims track/ Ministry of justice of United Kingdom; 2017. URL: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part27>.
30. How to use the small claims court. Which? 2018. URL: <https://www.which.co.uk/consumer-rights/advice/how-to-use-the-small-claims-court>.
31. Wages Europe. Trading Economics. 2018. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/wages?continent=europe>.
32. Monetary claims: Small claims-France. European e-Justice Portal. 2017. URL: https://e-justice.europa.eu/content_small_claims-42-fr-en.do?member=1.
33. Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність / Вища рада правосуддя. URL: http://www.vru.gov.ua/add_text/203.
34. Єдність практики: Верховний Суд ухвалив 4 різні рішення за ідентичними скаргами. Фондація DEJURE. 2018. URL: <http://www.dejure.foundation/no-common-practice-supreme-court/>.
35. Постанова Верховного Суду у справі № 304/1423/15-ц від 08 травня 2018 р. / Верховний Суд України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73951988#>.
36. Постанова Верховного Суду України № 6-17цс17 від 22 лютого 2017 р. / Верховний Суд України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65074110>.
37. Рішення суду першої інстанції у справі № 304/1423/15-ц від 15 вересня 2016 р. / Перечинський районний суд Закарпатської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61379711>.
38. Ухвала суду апеляційної інстанції у справі № 304/1423/15-ц від 17 листопада 2016 р. / Апеляційний суд Закарпатської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63097479>.
39. Чижик Г. Переваги та недоліки суддівського правотворення, або чому я проти легітимізації судового прецеденту в Україні. Юридичний журнал. 2012. № 6. С. 61–64.
40. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» від 09 січня 2013 р. / Європейський суд з прав людини. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_947/print1509791805190369.

